

RECENZE

A ANOTACE

Karel Klíma: Ústavní právo. Victoria Publishing, Praha 1995, 225 s.

J. Filip

Nedávno vyšlá práce K. Klímy doplňuje dosud chudou literaturu předmětu ústavního práva. Práce přímo nazvaná Ústavní právo je ovšem věnována daleko širší problematice, než by naznačoval její název. Věnuje se rovněž problematice státovědy a zčásti i politologie. Je prací komparatistickou a současně prací věnovanou problematice ústavního práva ČR.

Recenzovaná práce postihuje množství problémů ústavního práva a státovědy. To je na jedné straně její předností, na druhé straně to nutí autora, aby s ohledem na vymezený rozsah práce velmi často zůstal na povrchu a omezil se na výčet základních prvků nějakého ústavního institutu, popř. na konstataování jeho existence i tam, kde by to skutečně vyžadovalo hlubší zdůvodnění (např. existence ústavního práva procesního, zúžení pojmu formy státu na územní organizaci). Občas ve výkladech dochází ke ztotožnění ústavního práva s ústavou jako ústavním právem v užším smyslu, jinak však s uspokojením konstatuji, že autor sdílí můj pohled na ústavní právo jako odvětví, jehož prameny je třeba chápat daleko širěji a že se nenechal zlákat ke zbytečným scholastickým disputacím o názvu odvětví. Takto pojaté ústavní právo však tvoří východisko celého systému práva, nikoli jen práva veřejného.

Autor svou práci inseruje jako učebnici, která by mohla představovat jed-

nu z možných variant výkladu ústavního práva u nás (s. 10). Sám však dále nezdůvodňuje, proč vybral právě tuto variantu a co ho k tomu vedlo. Proto je na čtenáři, aby si o jeho koncepci učinil vlastní představu. Pro K. Klímu vystupuje problematika ústavního práva zřejmě v pěti rovinách, i když jak bylo poznamenáno, je tak neoznačuje. V podstatě se mu tato problematika rozpadá na oblast obecného ústavního práva, obecné teorie státu, komparativního ústavního práva, materiálního ústavního práva ČR a ústavního práva procesního ČR.

Tato koncepce je podle mého názoru velmi zajímavá a plodná, i když zčásti závislá na učebním programu konkrétní fakulty. Např. v podmínkách brněnské fakulty by svým rozsahem rozhodně pro zvládnutí požadavků ke zkoušce z ústavního práva nedostačovala a pochybuji, že by tomu bylo jinak na pražské fakultě. Sám osobně dávám přednost kombinaci učebnic a systematického výkladu všech základních otázek ústavního práva. Klímova koncepce si bude vyžadovat další promyšlení a dopracování a pochopitelně i daleko více prostoru, než měl zřejmě autor k dispozici. Obecná část je totiž velmi stručná a navíc do ní proniká i speciální materie ústavního práva ČR (zejména s. 14n.), která by měla patřit spíše do části čtvrté. Problémy, které K. Klíma do obecné části řadí (pojem, předmět, vztahy, základní otázky teorie ústavy, ústavněprávní spory, odpovědnost), však jsou voleny oprávněně a nijak se neliší od mé koncepce.

V hlavě druhé věnované obecné teorii státu autor spíše supluje to, co studium ústavního práva předpokládá, tzn. předchozí znalost základů politologie a státovědy. Studentům se zde dostává stručný, avšak výstižný popis¹ základních státovědeckých otázek vycházejí zejména z prací německy píšících autorů. Pod jejich vlivem však do této části proniká i obecná konstitucionalistická problematika. To je ovšem tradiční problém odlišení obecné státovědy a obecné teorie ústavního práva.²

Srovnávací ústavní právo je tradičním polem pozornosti K. Klímy. Zdá

¹V tomto směru zaujmou ty pasáže, kde K. Klíma zaujímá vlastní stanovisko – např. v otázce pojetí pravomoci (s. 48, 60). Zde sice autor odmítá pojetí Boguszakovo, v dalším výkladu však právě z něj ve skutečnosti vychází. Osobně zastávám stanovisko, že tento problém možno řešit rozlišením pravomoci a oprávnění. Srov. Filip, J.: Ústavní právo. II. díl, Brno 1994, s. 33–34.

²Typické je to pro P. Perenthalera (*Allgemeine Staatslehre und Verfassungslehre*. Wien – New York 1986), ale i F. Koju.

se, že úskalí postupného výkladu obecné státovědy a v návaznosti na to srovnávacího ústavního práva se mu vcelku podařilo zvládnout. Druhá a třetí kapitola se tam navzájem nedají zaměnit, i když se v nich pochopitelně řeší stejná problematika. Odlišný úhel pohledu je zde zřejmý, i když např. rozbor teorie ústavy by mohl být bez problémů součástí první, obecné části práce. Musím ovšem poznamenat, že někde jde stručnost na úkor srozumitelnosti výkladu (např. vysvětlení volebních systémů – s. 93). Politologické a státovědné části práce proto třeba brát jako stručný úvod do problematiky odvětví širšího základu, v žádném případě jako samostatný výklad politologie a státovědy.

Vlastní problematika ústavního práva ČR se v recenzované práci rozpadá do tří částí. První část autor označil jako ústavní právo ČR, což však s ohledem na problémy, kterými se zde zabývá (vývoj ústavy, rozdělení ČSFR, ústavní pořádek, kontinuita a diskontinuita, struktura ústavy, Listina, Ústava ČR a mezinárodní právo) není příliš výstižné. Druhá část, označená jako instituce ústavního systému ČR, vykládá systematicky základní otázky našeho ústavního práva. Zaujímá přitom stanoviska k jednotlivým jeho problémům a opírá se přitom o některá rozhodnutí Ústavního soudu. Jeho komentář je přitom i graficky oddělen, což práci dodává určité přehlednosti.

Třetí část výkladu ústavního práva ČR autor vydělil do zvláštní kapitoly jako ústavní právo procesní. To osobně vítám. Nevidím důvodu, proč by odvětví ústavního práva nemohlo mít mimo materiální i procesní část. Rád bych se však chtěl dovědět něco o tom, proč tuto část autor chápe tímto způsobem.³ Naprosto souhlasím se závěrem o judicializaci ústavního práva. To však neznamená, že procesní normy najdeme pouze v zákoně o Ústavním soudu, popř. v o.s.ř. Jsou též v Ústavě, v zákoně o občanství, nemluvě již o jednacích řádech, volebních předpisech nebo místním referendu atd. Ústavní proces je proto značně širší záležitostí. Ústavní právo na rozdíl od jiných odvětví přece nemá jeden obecný procesní předpis. Na druhé straně část výkladu o Ústavním soudu by mohla patřit do pojednání o institucích ústavního systému ČR. Jinak řečeno, zákon o Ústavním soudu přece není jen obdobou jiných soudních řádů, nýbrž i zákonem organizačním, jehož roli ve vztahu k obecným soudům plní zákony č. 335/1991 Sb, č. 412/1991 Sb.

³Nejnámější zpracování této problematiky z pera Machaceka, Klecatského, Öhlingerera a zejména Pestalozzy, Bendy a Kleina v seznamu literatury uvedeny nejsou.

a č. 436/1991 Sb. v platném znění.

Práce prokazuje již známou odbornou a jazykovou erudici autora. Je napsána přístupným způsobem. Svým smyslem pro zkratku prozrazuje školení autora u našeho významného konstitucionalisty Pavla Pešky, i když její orientace je přece jen jiná a onen typický sociologizující přístup zde tak výrazně nevystupuje. Přínosné je též využití komparatistických pomůcek jako např. práce World Political Systems Derbyshirových z roku 1993.

Práce především problematiku vykládá, polemice se zejména u zahraničních pramenů (zdá se, že u nás nyní platí *ex occidente lux*) se prakticky vyhýbá. K. Klíma polemizuje jen výjimečně, mimo jiné i s některými názory autora této recenze. Z obsahu práce soudím, že pokud by autor znal další brněnské práce (Filip, Svatoň, Zimek: *Základy státovědy*. Brno 1994, 258 s. a Filip: *Ústavní právo*. II. díl. Brno 1994, 293 s.), bylo by jich více. Nicméně bych se rád k jeho připomínkám vyjádřil a doufám, že to čtenář nebude považovat za sobecké.

K. Klíma se domnívá, že ústavou nedefinovaný pojem „*nedílnosti*“ státního území nelze vykládat tak, že je to bariéra proti možné federalizaci (s. 132). Domnívám se, že tomu tak (kromě dalších aspektů) je a že toto ustanovení je proto nutno vykládat v souvislosti principem „*jednotnosti*“ ČR v čl. 1 a s rozdělením území ČSFR v čl. 3 úst. zákona o čs. federaci a že to je jediný moderní (oproti zákazu dělení státu v paternalistických teoriích v době monarchie) možný výklad. Když se od území státu oddělí jeho část, na nedělitelnosti v právním smyslu se nic nemění. Naopak se ale území rozdělí v okamžiku, kdy na jedné části platí jiné právní normy než na jiné části, a to na základě dělby zákonodárné působnosti. Zde jde jen o záležitost pojetí, kde se zřejmě s kolegou Klímou lišíme. Jiné je to ve druhém případě, kdy mi je již podruhé⁴ podsouvána velmi zneužitelná koncepce, podle které není možné před Ústavním soudem přezkoumat zákon ve smyslu čl. 41 Listiny. K. Klíma mi zde vytýká, že neberu ohled na obecné principy Ústavou či Listinou stanovené (s. 153), např. o mezích práv, rovnoprávnosti atd. Na kritizovaném místě však uvádím,⁵ že takový zákon je prakticky nepřezkoumatelný, „*pokud zákonodárce neporuší některý z obecných principů platných pro zásahy do*

základních práv.“ Říkám tedy téměř doslova totéž, co vlastně po mně kolega Klíma opakuje. Rozdíl v našich pozicích nevidím a jestliže se autor opírá o nález Ústavního soudu č. 49/1994 Sb., tak já tvrdím, že se v něm říká to, co jsem již více než rok před vydáním nálezu publikoval.

Tyto dvě připomínky v žádném případě nemění nic na mém kladném posouzení této práce i způsobu jejího podání. Literatura ústavního práva tak byla obohacena podle mého soudu o inspirující, souvislý a široce koncipovaný výklad základních problémů oboru. Práce je především pokusem o učebnicový výklad a proto jí nelze vyčítat, že se podrobně nezabývá jednotlivými konkrétními problémy ústavní praxe. Kdo však chce hledat poučení o tom, čím se ústavní právo zabývá a jak své problémy může vykládat, tak si novou práci Karla Klímy určitě se zájmem přečte.

⁴K. Klíma zde reprodukuje část svého článku Aplikace Listiny základních práv a svobod. *Právní rádce*, roč. 1995, č. 8, s. 9.

⁵Srov. Filip, J.: *Ústavní právo*. I. díl, Brno 1993, s. 113.